

Universiteit
Leiden

The Netherlands

De perceptie van sociale bewegingen in Zürich en Amsterdam

Boon, A.K. den

Citation

Boon, A. K. den. (1985). De perceptie van sociale bewegingen in Zürich en Amsterdam. *Acta Politica*, 20: 1985(2), 193-208. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3452543>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3452543>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

- political research, Mouton, The Hague/Paris.
- Niedermayer, Oskar, and Hermann Schmitt (1983), Sozialstruktur, Partizipation und Politischer Status in Parteiorganisationen, *Politische Vierteljahresschrift*, 24 (3), p. 293-310.
- Niemöller, Kees, and Wijbrandt van Schuur (1983), Stochastic models for unidimensional scaling, in: David McKay, Norman Schofield and Paul Whitely (Eds.), *Data analysis and the social sciences*, Pinter: London, p. 120-70.
- Rabier, Jaques-René, and Ronald Inglehart (1981), What Kind of Europe? Support for National Independence, Cooperation and Integration in the European Parliament, *Government and Opposition*, 16 (2), p. 185-99.
- Reif, Karlheinz, Roland Cayrol and Oskar Niedermayer (1980), National Political Parties' Middle Level Elites and European Integration, *European Journal of Political Research*, 8 (1), p. 91-112.
- Reif, Karlheinz, and Roland Cayrol (1981), *Common Reference Handbook*, European Election Study, Institut für Sozialwissenschaften und Europa Institut, Universität Mannheim.
- Stokman, Frans, and Wijbrandt van Schuur (1980), Basic Scaling, *Quality and Quantity*, 14, p. 5-30.
- Van Schuur, H. (1984), *Structure in political beliefs, a new model for stochastic unfolding with application to European party activists*. Amsterdam: CT Press.

Onderzoek

De perceptie van sociale bewegingen in Zürich en Amsterdam*

A. K. den Boon

1. Aanleiding tot het onderzoek

In Zürich hebben zich in 1980 en 1981 ernstige sociale onlusten voorgedaan tussen de politie en leden van 'Die Bewegung', een beweging van alternatieve jongeren. De oorzaak van de conflicten was het sluiten en vervolgens slopen van een zelfstandig functionerend jongerencentrum (een combinatie van een sleep-in en zoiets als 'Paradiso' in Amsterdam). Om een beter inzicht te krijgen in de beweegredenen van de bij het conflict betrokken partijen heeft H. Kriesi (1982, 1984) geanalyseerd welke hun achterliggende maatschappijvisies waren. Hij kwam tot de conclusies dat er drie geheel verschillende manieren zijn waarop de betrokkenen (tegenstanders van de jeugdbeweging, de sympathiserende buitenstaanders en de leden van de jeugdbeweging zelf) tegen de functie van de 'Bewegung' in de maatschappij aankijken.

Ook Amsterdam kent zijn sociale conflicten met jongeren. De conflicten tussen de kraakbeweging en de stad zijn de laatste jaren zeer bekend geworden. Er zijn natuurlijk nogal wat verschillen tussen de conflicten in Zürich en Amsterdam. In Amsterdam spitsen de conflicten zich toe op het gebied van woningnood, leegstand, speculatie, kraakacties en ontruiming. In Zwitserland ging het vooral om een gebrek aan sociaal-culturele voorzieningen voor jongeren, met name om een zelfstandig functionerend jeugdcentrum. Toch zou het interessant zijn na te gaan in hoeverre de denkbeelden in Zürich ook opgaan voor Amsterdam, of dat er andere factoren een rol spelen. In dit onderzoek wordt een poging gedaan een verband te leggen tussen de perceptie van sociale bewegingen in Zürich en Amsterdam.

Het onderzoek bestaat uit twee delen. Het eerste deel is een toetsing van de modellen van Kriesi. Daartoe worden voor de modellen indexen gecon-

* Met dank aan H. Kriesi voor zijn kritisch commentaar op een eerdere versie van dit artikel.

strueerd en bekeken of de voorkeuren van personen uit verschillende groepen in Amsterdam uitgaan naar de modellen van Kriesi. Het tweede gedeelte is exploratief. Daarin worden de gegevens gefactoranalyseerd en de factoren in verband gebracht met de modellen van Kriesi. Daaruit zal blijken in hoeverre de modellen van Kriesi voor de Amsterdamse situatie moeten worden aangepast.

2. De ondervraagden

In Amsterdam is een aantal personen ondervraagd dat direct bij de kraakproblematiek betrokken is: 3 personen werkzaam bij de Amsterdamse politie, waarvan 2 ME'ers; 10 gemeenteraadsleden en wethouders uit ieder van de politieke partijen; 4 bestuurders uit het ambtelijk apparaat en 13 krakers, onder wie 7 die niet actief bij de kraakbeweging zijn betrokken en 6 die dat wel zijn, onder wie een medewerker van het bekende kraakblad 'Bluf'. Bovendien zijn nog eens 6 Amsterdammers van verschillende leeftijdsgroepen ondervraagd waarvan reeds bekend was dat zij positief stonden tegenover het kraken en 6 waarvan wij wisten dat zij er negatief tegenover stonden. Het was niet de bedoeling een representatieve steekproef te trekken uit de Amsterdamse bevolking, aangezien gebruik zou worden gemaakt van de Q-sort techniek. De personen zijn juist zorgvuldig uitgekozen op grond van hun leeftijd en uitlatingen over krakers en kraakbeweging. Deze groep personen is dus bepaald niet representatief voor de Amsterdamse bevolking of voor bepaalde groepen daaruit. Maar met deze personen hadden we wel de meeste van de uiteenlopende meningen bij elkaar die er over het kraken in Amsterdam vallen te beluisteren en die mogelijk in de denkmodellen volgens Kriesi passen. Wanneer de theorie van Kriesi juist is en bovendien ook in Amsterdam opgaat zou die in de verscheidenheid van opvattingen van de verschillende personen terug te vinden moeten zijn.

Al de 42 personen is een serie van 64 uitspraken voorgelegd met betrekking tot het kraken. Men werd verzocht deze te rangschikken naar de mate waarin men het met de uitspraken eens was¹.

3. De maatschappijvisies in Zürich

Wat houden de maatschappijvisies of denkmodellen van de verschillende groepen in Zürich in?

De met de jeugdbeweging sympathiserende personen, die zich echter

niet rekenen tot de jeugdbeweging zelf, noemt Kriesi aanhangers van het *ijsberg*model. Deze mensen vinden de protesten van de jeugdbeweging gerechtvaardigd. De protesten vormen een indicatie van de crisis in de huidige maatschappij en zijn nog maar het topje van de ijsberg. De 'ijsbergers' betreuren wel dat de jeugdbeweging zich zo afkeert van de huidige maatschappij, zij menen dat er toch nog wel ruimte is om veranderingen door te voeren. Maar bovenal hebben zij kritiek op de tegenstanders van de beweging, omdat die menen dat er geen structurele oorzaak aan de protesten ten grondslag ligt, maar alleen individuele criminaliteit.

De tegenstanders van de jeugdbeweging in Zürich, die voornamelijk in kringen van de overheid moeten worden gezocht, hebben het idee dat 'die Beweging' geleid wordt door enkele radicale elementen, die kans zien een grote groep meelopers te mobiliseren. Deze elementen (politieke radicalen, in het buitenland opgeleide revolutionairen, etcetera) zouden er op uit zijn de bestaande rechtsorde te vernietigen. Er zouden geen maatschappelijke problemen aan de reellen ten grondslag liggen; de jeugd in Zwitserland heeft het goed, beter dan ooit. De radicale elementen zouden een grote groep anderen (meelopers) als aan touwtjes met zich mee trekken. Kriesi noemt dit soort denkbeelden de *draadtrekkers*denkbeelden.

De denkbeelden binnen de jongerenbeweging dragen de naam *machine*model. Deze denkbeelden kenmerken zich door argwaan tegenover de maatschappij. De maatschappij wordt gezien als een gesloten systeem, waarvan zij zich voelen buitengesloten. Het is volgens hen een dolgedraaide machine, die wanneer hij niet gestopt wordt, alle mensen zal vernietigen. Het is onmogelijk de machine van binnenuit tot stoppen te dwingen of door onderhandelen de situatie te verbeteren, men raakt meteen door het systeem gecorrumpeerd. Hun devies is dan ook zich verder van die maatschappij te isoleren en gewoon datgene te doen waarvan men zelf vindt dat het goed is.

4. De uitspraken

De uitspraken moesten voldoen aan drie voorwaarden, ten eerste passen bij het ijsberg-, het draad-, het machinemodel of bij een restcategorie. De restcategorie voerden we in voor uitspraken die volgens onszelf van belang waren, maar niet in één van de drie modellen van Kriesi pasten. Ten tweede moesten de uitspraken betrekking hebben op krakers, kraakacties of kraakbeweging en ten derde moesten ze wisselend positief en negatief zijn geformuleerd. Een dergelijke verzameling uitspraken vormt een 'structured Q-sort'. Het is geen toevallige steekproef uit de populatie uitspraken

die op grond van Kriesi's theorie mogelijk zijn, maar is volgens bepaalde criteria bij elkaar gezocht (Brown, 1980). De analyse en interpretatie wordt daarmee geconcentreerd op die elementen van de theorie. Het bleek echter, dat uitspraken zich niet zomaar in een strak schema lieten persen. Na veel herformuleren, bijverzinnen en schrappen waren er 112 uitspraken. In een proefonderzoekje bleek dat dat teveel was om nog te kunnen rangordenen. Het aantal werd daarop teruggebracht tot 64. Voorbeelden van uitspraken binnen het ijsbergmodel:

22. (+) Bij de huidige woningnood is eigendom niet altijd heilig.
32. (+) Krakers verschillen helemaal niet zoveel van andere mensen.
23. (-) Kraken moet verboden worden.
44. (-) De kraakbeweging wordt geleid door een kleine groep fanatieke relschoppers; de rest loopt mee.

Enkele voorbeelden van uitspraken binnen het draadtrekkersmodel:

24. (+) Kraken ondermijnt onze rechtsstaat.
56. (+) De verantwoordelijke personen bij kraakacties moeten streng worden gestraft.
11. (-) Kraken is vaak de enige manier om aan woonruimte te komen.
42. (-) De kraakbeweging is maatschappijvernieuwend.

Enkele voorbeelden van uitspraken volgens het machinemodel:

13. (+) Door te gaan kraken kunnen mensen op hun eigen manier gaan leven.
39. (+) De kraakbeweging moet zich niet laten inkapselen, bijvoorbeeld door samen te werken met de gemeente.
52. (-) Kraakacties moeten een signaalfunctie hebben; in laatste instantie moet het parlement de beslissingen nemen.
61. (-) Krakers schoppen tegen de maatschappij waar ze zelf van profiteren.

5. De relatie tussen de uitspraken en de modellen

Hoe goed passen de uitspraken nu bij de modellen? Om dat te weten te komen is aan drie onafhankelijke codeurs verzocht dat vast te stellen. De codeurs kregen de opdracht eerst het ijsbergmodel in gedachten te nemen en van iedere uitspraak te beoordelen of die daarbij paste. Vervolgens kwam het draadtrekkersmodel aan de beurt en tenslotte het machinemodel. De uitspraken kregen een score -1, 0 of +1. Een +1 als de uitspraak positief bij het model paste, een -1 als de uitspraak negatief bij het model paste en een 0 als de uitspraak neutraal was met betrekking tot het model. In

Figuur 1: Cases en variabelen

U	Codeur 1			Codeur 2			Codeur 3			Modelindex		
	Y1	D1	M1	Y2	D2	M2	Y3	D3	M3	Y	D	M
1
2
3
4
5
64

U Volgnummer van de uitspraken (cases).

Y1 Scores gegeven door codeur 1 bij het ijsbergmodel:

- +1 als de uitspraak positief bij het model past,
- 0 als de uitspraak neutraal is met betrekking tot het model,
- 1 als de uitspraak negatief bij het model past.

De scores kunnen aldus van -1 tot +1 lopen.

D1 Scores gegeven door codeur 1 bij het draadtrekkersmodel.

M1 Scores gegeven door codeur 1 bij het machinemodel.

Y Somscore van de drie codeurs ($Y = Y_1 + Y_2 + Y_3$).

De scores kunnen aldus van -3 tot +3 lopen.

D $D = D_1 + D_2 + D_3$

M $M = M_1 + M_2 + M_3$

figuur 1 staat het analyse-design, de cases zijn de uitspraken, de beoordelingen van de codeurs zijn variabelen.

Volgens de codeurs pasten sommige uitspraken bij twee modellen, sommige bij één model en sommige bij geen enkel model. Zij waren het er over eens dat 21 uitspraken tot het ijsbergmodel gerekend moesten worden, 27 tot het draadtrekkersmodel en ook 27 tot het machinemodel.

Om te bepalen hoe groot de overeenkomst is tussen de beoordelingen van de codeurs zijn de Kendall's tau-samenhangen berekend tussen Y_1 , Y_2 en Y_3 , tussen D_1 , D_2 , D_3 en tussen M_1 , M_2 , M_3 . De laagste correlatie voor een model was 0,58, de hoogste 0,89, hoog genoeg om van een goede intercodeursovereenkomst te spreken. De scores van de codeurs werden bij elkaar opgeteld. Zo werden drie modelindexen verkregen, Y, D en M, met een range van -3 tot +3. De modellen hangen enigszins met elkaar samen, zie tabel 1.

Tabel 1: Samenhangen tussen de modelindexen Y, D, M

	Y ijsberg- model	D draadtr.- model	M machine- model
- Y ijsbergmodel	1,00		
- D draadtr. model	-0,62	1,00	
- M machinemodel	0,17	-0,30	1,00

De samenhangen zijn Pearson-correlaties berekend over de 64 uitspraken. Het zal geen verbazing wekken dat het ijsbergmodel en het draadtrekkersmodel negatief met elkaar samenhangen. In de eerste zit een positieve beoordeling van het kraken besloten, bij het draadtrekkersmodel een negatieve. In mindere mate geldt dit ook voor het machinemodel ten opzichte van het draadtrekkersmodel. De aspecten van het ijsbergmodel en het machinemodel staan daarentegen niet zozeer tegenover elkaar als wel haaks op elkaar. Eén en ander lijkt overeen te komen met de beschrijving die Kriesi van de modellen geeft.

6. Overeenkomsten en verschillen tussen Zürich en Amsterdam

Wanneer we de hypothese formuleren dat de denkbeelden die Kriesi in Zürich heeft gevonden ook in Amsterdam opgaan, kunnen we aangeven welke verwachtingen we hebben over de rangschikking van de uitspraken door de Amsterdammers. Als geldt dat de modellen van Kriesi de achtergrond vormen van argumenten en acties van de verschillende groepen, moeten de uitspraken die passen binnen het ijsbergmodel terug te vinden

Tabel 2: Verwachte voorkeuren voor de modellen

GROEP	MODEL		
	ijsberg- model	draadtrekkers- model	machine- model
- Wethouders, raadsleden en overheidsfunctionarissen:		+	
- sympathiserende Amsterdammers:	+		
- negatieve Amsterdammers:		+	
- niet actieve krakers:			+
- krakers actief in kraakbeweging:			+
- interviewende studenten:	+		

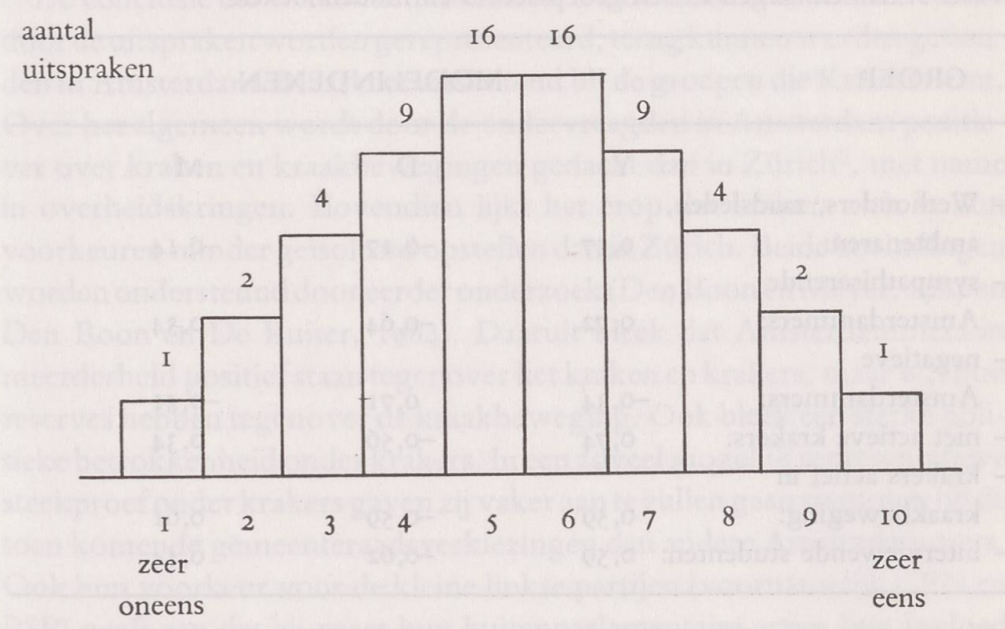
zijn aan de 'mee eens'-kant van de ordening van sympathiserende Amsterdammers, etcetera. De verwachtingen die we hebben over voorkeuren van de groepen staan in tabel 2.

7. De resultaten

De ondervraagde personen hebben de 64 uitspraken onderverdeeld in 10 groepen. Eerst zochten zij de uitspraak op waarmee zij het het meest eens waren, deze werd in de uiterst rechtse hoek gelegd. Daarna de uitspraak waarmee zij het het meest oneens waren, deze kwam in de linkerhoek. Vervolgens weer twee uitspraken rechts en twee uitspraken links, etcetera. Net zolang tot alle uitspraken volgens een normaalverdeling waren geordend, met weinig uitspraken in de extremen en veel in het midden, zie figuur 2.

De uitspraken kregen met deze indeling de waarden 1 tot en met 10, van zeer mee oneens tot zeer mee eens. Omdat de verwachtingen betrekking hebben op de scores van een groep en niet van afzonderlijke personen, zijn de scores van de leden van de verschillende groepen bij elkaar opgeteld. De groepsscores lopen dus van 1n tot 10n, waarbij n het aantal personen in de groep voorstelt. Door de manier van sorteren hebben ook deze scores een fraaie normaalverdeling. In figuur 3 staat vermeld wat de cases zijn en wat de variabelen in de nu volgende analyse.

Figuur 2: Verdeling van de uitspraken in de Q-sort

Figuur 3: Cases en variabelen van de Q-methode

U	Personen					Groepen						Modelindex		
	P1	P2	P3	P4	P42	G1	G2	G3	G4	G5	G6	Y	D	M
1
2
3
4
5
.
.
64

U Volgnummer van de uitspraken.

Personen,

P1 Rangordening van persoon 1,

1 als de persoon het zeer oneens is met de uitspraak,

10 als de persoon het zeer eens is met de uitspraak.

De scores kunnen van 1 tot 10 lopen.

Groepen,

G1 Somscores van de personen behorend tot groep 1,

G2 Somscores van de personen behorend tot groep 2, etcetera.

De somscores kunnen van 1n tot 10n lopen, waarbij n de groepsgrootte voorstelt.

Tabel 3: Samenhangen tussen groepsscores en modelindexen

GROEP	MODELINDEXEN		
	Y	D	M
- Wethouders, raadsleden, ambtenaren:	0,57	-0,17	-0,14
- sympathiserende Amsterdammers:	0,72	-0,64	0,34
- negatieve Amsterdammers:	-0,34	0,71	-0,51
- niet actieve krakers:	0,74	-0,56	0,34
- krakers actief in kraakbeweging:	0,59	-0,59	0,61
- interviewende studenten:	0,59	-0,62	0,44

De verwachting was nu dat de voorkeuren van de groepen op de in tabel 2 voorspelde wijze zouden samenhangen met de modelindexen. Met andere woorden, hoe groter de voorkeur van de personen in de groep voor het model, des te groter is de correlatie tussen enerzijds de rangordening van de groep en anderzijds de modelindex. De resultaten die we hebben gevonden staan vermeld in tabel 3.

De samenhangen in tabel 3 zijn Pearsoncorrelaties. Vijf van de zes verwachtingen die we over de resultaten hadden zijn uitgekomen. Sympathiserende Amsterdammers en interviewende studenten hangen het ijsbergmodel aan, negatieve Amsterdammers het draadtrekkersmodel en actieve en niet-actieve krakers het machinemodel. Wat afwijkt is dat in overheidskringen het draadtrekkersmodel niet opgaat. Het model wordt zelfs licht afgewezen. Ondanks dat laatste lijken de modellen van Kriesi in Amsterdam aardig op te gaan. We kunnen uit de tabel met resultaten echter meer halen. Hoewel Kriesi zich niet uitlaat over hoe de groepen denken over de andere modellen, geven de resultaten daar echter wel informatie over. Zo zien we dat in overheidskringen het ijsbergmodel wél opgaat. Onder de negatief tegenover het kraken staande Amsterdammers geldt het draadtrekkersmodel, het ijsberg- en machinemodel worden afgewezen. Andere groepen, actieve en niet-actieve krakers en studenten blijken zich te kunnen vinden in twee modellen, het ijsbergmodel en het machinemodel, het draadtrekkersmodel wordt afgewezen. Dat sommige groepen zich kunnen vinden in meer modellen is niet zo vreemd, de modellen hangen immers met elkaar samen. De voorkeuren liggen blijkbaar tussen de modellen in.

De conclusie die we kunnen trekken is dat de modellen, voor zover die door de uitspraken worden gerepresenteerd, terug kunnen worden gevonden in Amsterdam. Maar niet uitsluitend bij de groepen die Kriesi noemt. Over het algemeen wordt door de ondervraagden in Amsterdam positie ver over kraken en kraakbewegingen gedacht dan in Zürich², met name in overheidskringen. Bovendien lijkt het erop dat krakers zich in hun voorkeuren minder geïsoleerd opstellen dan in Zürich. Beide bevindingen worden ondersteund door eerder onderzoek (Den Boon en Meyer, 1982 en Den Boon en De Ruiters, 1984). Daaruit bleek dat Amsterdammers in meerderheid positief staan tegenover het kraken en krakers, maar wel hun reserves hebben tegenover de kraakbeweging. Ook bleek een sterke politieke betrokkenheid onder krakers. In een zoveel mogelijk representatieve steekproef onder krakers gaven zij vaker aan te zullen gaan stemmen bij de toen komende gemeenteraadsverkiezingen dan andere Amsterdammers. Ook hun voorkeur voor de kleine linkse partijen (voornamelijk CPN en PSP) geeft aan dat zij naast hun buitenparlementaire acties hun invloed wensen uit te oefenen binnen het bestaande politieke systeem.

8. Andere denkbeelden over de kraakbeweging in Amsterdam

Nu volgt het tweede gedeelte van het onderzoek, waarin op een meer exploratieve wijze naar de resultaten wordt gekeken. Tot nu toe zijn de modellen van Kriesi het uitgangspunt geweest voor een empirische toetsing. Het is echter heel goed mogelijk dat er in Amsterdam andere denkbeelden een rol spelen. Om dat te onderzoeken is het materiaal onderworpen aan een factoranalyse, waarmee gemeenschappelijke zienswijzen van de ondervraagde personen naar voren worden gehaald. De variabelen die zijn gefactoranalyseerd, zijn de rangordeningen van de 42 personen³. De cases worden gevormd door de 64 uitspraken (zie figuur 3). Het komt nu goed van pas dat ook uitspraken, die niet zonder meer binnen de driedeling van Kriesi vallen, zijn meegenomen in de rangschikking. Was dat namelijk niet het geval, dan zou het moeilijker zijn een andere indeling terug te vinden.

Uit de factoranalyse⁴ komen vier factoren boven, vier verschillende manieren van rangschikken en dus ook vier verschillende denkmodellen. Deze factoren of denkmodellen zijn onderling onafhankelijk. Dit in tegenstelling tot de drie modellen van Kriesi, daarbij was er wel een verband tussen de modellen. De factorladingen zijn de ladingen van de variabelen (personen) op de factoren. Dat betekent dat de factoren bepaald worden door de rangordeningen van de personen die hoog laden op de factoren. Voor iedere factor zijn dat andere personen. De factorscores zijn de scores van de uitspraken op de factoren. Hoe hoger een factorscore van een uitspraak, des te beter past die uitspraak bij die factor. De factorscores zijn berekend door rangordeningsscores van de personen te vermenigvuldigen met de factorladingen. De factorscores kunnen gecorreleerd worden met andere variabelen, zoals in dit geval met de modelindexen Y, D en M. Er is geen enkel verschil met de manier waarop factoranalyse wordt bedreven bij het gebruikelijke vragenlijstonderzoek. Alleen de interpretatie van de factoren en ladingen is anders.

De vier factoren hangen op de volgende wijze met de modelindexen van Kriesi samen, zie tabel 4.

Factor 1 is een algemene factor die de gemeenschappelijke variantie van de drie modellen voor zijn rekening neemt. Het is de algemene houding tegenover het kraken en de kraakbeweging, voor of tegen, die door alle drie de modellen loopt. Factor 2 hangt sterk samen met het ijsbergmodel, en verschilt van factor 1 door de negatieve correlatie met het machinemodel. Factor 3 is een duidelijke representant van het draadtrekkersmodel, wanneer de gemeenschappelijke variantie met de andere modellen er uit is

Tabel 4: Pearson-correlaties tussen de factoren en de modelindexen Y, D en M (n=64)

	Modelindexen		
	Y	D	M
factor 1	0,57	-0,50	0,51
factor 2	0,49	-0,17	-0,29
factor 3	-0,17	0,62	-0,23
factor 4	0,02	-0,05	-0,41

verwijderd. Op dezelfde wijze is factor 4 een representant van het machine-model. De driedeling van Kriesi vinden we voor een belangrijk deel terug.

We zullen nu de factoren interpreteren in termen van de politieke achtergronden van degenen die bij de factoren passen. We doen dit op grond van de factorladingen. Daarnaast geven de factorscores ons informatie over welke uitspraken hoog scoren op welke factoren. Daarmee is het mogelijk te beoordelen welke uitspraken positief bij een factor passen, welke negatief en welke er niet toe doen. Door zowel de ladingen als de scores op de factoren of denkmodellen te bekijken krijgen we informatie over *wie* de denkmodellen aanhangen en *wat* de denkmodellen inhouden.

Factor 1. De personen die hoog laden op factor 1 zijn voornamelijk aanhangers van de CPN, PSP en PvdA. De PvdA'ers wanneer ze tenminste geen raadslid of wethouder zijn. De representanten van deze factor komen voornamelijk uit kringen van krakers, linkse ambtenaren en sympathiserende Amsterdammers.

De volgende uitspraken scoren hoog op factor 1. Kraken moet niet verboden worden, het is fout verantwoordelijke krakers streng te willen straffen. Bij de huidige woningnood is eigendom niet altijd heilig. Woningnood wordt veroorzaakt door het politieke systeem, men kan de oplossing niet overlaten aan autoriteiten of parlement. Het is niet juist als zouden krakers een voorhoede vormen van onze maatschappij, dat zij zich beter zouden moeten organiseren of dat hun acties het maatschappelijk systeem zouden moeten verstoren. In het kort, het politieke systeem veroorzaakt de woningnood, de overheid kan geen oplossing bieden, individuele kraakacties zijn toegestaan.

Factor 2. De personen die hoog laden op deze factor worden voornamelijk gevonden in kringen van PvdA, D'66 en PSP en met name onder wethouders en raadsleden. De hoog scorende uitspraken van factor 2 zijn de volgende. Kraken is toegestaan, maar mag alleen een signaalfunctie hebben, in laatste instantie beslist het parlement. Het is niet zo dat krakers alleen aan zichzelf verantwoording schuldig zijn. Krakers moeten meer

onderhandelen met de gemeente, pogingen om het maatschappelijke systeem te verstoren zijn onjuist. Rellen worden niet veroorzaakt door de overheid en zijn schadelijk voor de kraakbeweging. Kraken helpt tegen speculatie, maar distributiewoningen mogen niet worden gekraakt.

In het kort, kraken mag, maar krakers vormen een deel van deze maatschappij en zijn daaraan verantwoording schuldig.

Factor 3. De personen die op deze factor laden vinden we voornamelijk terug onder VVD'ers, CDA'ers en een D'66'er, veelal uit kringen van de overheid en negatief tegenover het kraken staande Amsterdammers. Een voorkeur voor uitspraken onder deze factor verraadt een zeer negatieve houding tegenover het kraken. Deze factor en de volgende verklaren duidelijk minder variantie dan de eerste twee. Kraken is onjuist, krakers vormen geen voorhoede van onze maatschappij en ze willen zeker niet de bestaande democratie verbeteren. Men is het ook zeer oneens met de uitspraak dat men zelf kraker zou zijn geweest als men in andere omstandigheden had verkeerd. Krakers profiteren ook van de maatschappij waar ze zelf tegenaan schoppen, etcetera.

In het kort, een nogal vijandige houding tegenover krakers en wat krakers en kraakbeweging aan maatschappelijke veranderingen zeggen voor te staan.

Factor 4. De enkele personen die laden op factor 4 zijn VVD'er of CDA'er. Het zijn negatief tegenover het kraken staande Amsterdammers en/of komen uit overheidskringen. Ook enkele krakers dragen aan deze factor bij, zij het dan in negatieve zin. Zij zijn het met uitspraken waar de anderen het mee eens zijn, juist niet eens en andersom. Deze factor wordt gekenmerkt door een hoge score van de volgende uitspraken. Kraken van leegstaande panden is in principe juist, het vormt een aanzet tot een rechtvaardiger woningbeleid en is een goed middel tegen speculatie. Met de volgende uitspraken is men het echter beslist niet eens: kraken stelt het politieke systeem ter discussie, het is maatschappij vernieuwend, het is een verzet tegen verstarde normen en waarden, het ondermijnt de rechtsstaat, etcetera. Men vindt ook dat het aankoopbeleid van de gemeente er niet is om de kraakbeweging onschadelijk te maken.

In het kort, kraken mag, het leidt mogelijk tot een beter woningbeleid, maar het heeft beslist geen grote maatschappelijke betekenis en brengt geen wezenlijke verandering in de maatschappij.

9. Conclusie en discussie

Op het eerste gezicht lijken er vrij grote overeenkomsten te bestaan tussen

de denkbeelden in Zürich en Amsterdam met betrekking tot krakers en jongerenbeweging. Het enige opvallende verschil met Zürich is dat in Amsterdam in overheidskringen veel genuanceerder over krakers wordt gedacht. Afwijzende oordelen vinden we alleen terug bij verklaarde tegenstanders die voornamelijk buiten overheidskringen worden gevonden. Bij nadere bestudering van de resultaten blijkt niet alleen de overheid gunstiger te denken over krakers, maar dat dat ook geldt voor sympathiserende buitenstaanders. De ondervraagde krakers lijken zich minder van het bestaande systeem te willen isoleren. Deze resultaten worden ondersteund door eerdere bevindingen. De kloof tussen krakers en anderen lijkt in Amsterdam minder groot te zijn dan in Zürich.

Uit de factoranalyse blijken vier denkmodellen te kunnen worden onderscheiden. Drie ervan zijn positief ten opzichte van het kraken van leegstaande panden. Eén factor wordt gekenmerkt door vijandigheid ten opzichte van het kraken. In een volgende komt een afkeer van de overheid naar voren en wordt benadrukt dat die verantwoordelijk is voor de woningnood; kraken mag niet verboden worden. Eén wordt gevormd door uitspraken waarin kraken weliswaar wordt toegestaan, maar waarin sterk wordt benadrukt dat overheid en parlement uiteindelijk de beslissing nemen. In de laatste tenslotte vinden we denkbeelden terug als zou kraken wel toegestaan zijn en zijn nut hebben in de strijd tegen speculatie, maar verder geen grote maatschappelijke betekenis hebben.

Enkele kritische opmerkingen zijn op hun plaats. De eerste betreft de uitspraken waarop de analyses zijn gebaseerd. Hoe goed representeren die de modellen van Kriesi? Het lijkt geen twijfel dat de modellen door de uitspraken niet optimaal zijn gerepresenteerd, al passen ze er wel bij. De teksten uit de media in Zürich die Kriesi heeft gebruikt konden niet zonder meer als uitspraken worden overgenomen. Ze moesten betrekking hebben op het kraken en de kraakbeweging, omdat die zaken jongeren, overheid en anderen in Amsterdam bezighouden. De duidelijkheid van de bevindingen en de overeenstemming met de theorie van Kriesi geven echter aan dat de uitspraken waarschijnlijk redelijke afspiegelingen vormen van de modellen. Duidelijk is dat de Amsterdamse autoriteiten in het algemeen betrekkelijk 'gunstig' staan tegenover het kraken.

De tweede opmerking betreft de ondervraagde personen. De Q-methode gebruikt geen representatieve steekproef van een bepaalde populatie. Het zonder meer generaliseren van de resultaten naar grotere groepen van de Amsterdamse bevolking zou dan ook fout zijn. De resultaten hebben in de eerste plaats betrekking op de inhoud van de denkmodellen, niet op de verspreiding ervan. Met name bij de resultaten van positieve en negatieve Amsterdammers en de krakers geldt dat, voor de resultaten met betrek-

king tot de ondervraagden uit overheidskringen geldt het wellicht wat minder.

De derde opmerking betreft het onderzoek van Kriesi zelf. Het is onduidelijk in hoeverre zijn modellen ook werkelijk opgaan in Zürich. Daarvoor is empirisch onderzoek in Zürich zelf noodzakelijk. Wanneer de verschillen in de bevindingen in Zürich en Amsterdam niet volledig zijn veroorzaakt door verschillen in methode, en dat zou toch wel erg onwaarschijnlijk zijn, moeten we concluderen dat er wat betreft de sociale beweging onder jongeren toch wel enige verschillen zijn in het politieke en culturele klimaat in beide steden. In Zürich stonden de partijen veel scherper tegenover elkaar en wilden vaak niets met elkaar te maken hebben. Ondanks de ernstige sociale conflicten lijkt er in Amsterdam een betere basis voor gesprek tussen de overheid en de kraakbeweging. De denkbeelden die er onder de ondervraagde krakers in Amsterdam leven wijzen erop dat zij zich minder van het bestaande politieke systeem afkeren dan in Zürich het geval is. Tegelijkertijd zien we dat de personen uit overheidskringen veel minder negatief staan tegenover krakers en kraakbeweging dan in Zürich. Daarbij moeten we echter wel bedenken dat Kriesi zijn modellen opstelde aan de hand van gepubliceerd materiaal in een periode van ernstige conflicten, terwijl het betrekkelijk rustig was in Amsterdam toen dit onderzoek werd verricht (voorjaar 1983).

Het belangrijkste verschil tussen de manieren waarop in Amsterdam zelf naar krakers en kraakbeweging wordt gekeken zit in de rol die de overheid zou moeten spelen. Aan de ene kant vinden we ideeën als zou de overheid de belangrijkste verantwoordelijke zijn voor de woningnood. Zij zou niet in staat zijn de problemen op te lossen. Men vindt dat het logge overheidsapparaat moet wijken voor individuele acties van slachtoffers van de woningnood. Aan de andere kant zijn het veelal de bestuurders die menen dat kraken weliswaar geen misdaad is, maar dat krakers wel meer rekening moeten houden met de overheid en er meer mee moeten samenwerken. De eindverantwoordelijkheid ligt voor hen bij het parlement en democratisch gekozen overheid.

De meeste mensen zijn er tegen dat krakers zich beter gaan organiseren om hun eisen ingewilligd te krijgen. Individuele kraakacties worden getolereerd, maar van een actieve kraakbeweging moeten weinigen wat hebben, iets dat ook uit ander onderzoek is gebleken. Nader onderzoek zal moeten plaatsvinden om na te gaan of de gevonden factoren in bredere lagen van de Amsterdamse bevolking opgaan of dat die alleen hun geldigheid hebben voor de betrokkenen bij de kraakproblematiek. Hoeveel mensen hangen het ene model aan en hoeveel het andere? Om dat te weten te komen is de R-methode noodzakelijk, met de Q-methode kan men daar

geen antwoord op geven. De grote waarde van de Q-methode zit hem in de gedetailleerde informatie met betrekking tot de inhoud van de denkmodellen. En wanneer we voor denkmodellen ideologieën invullen, wordt duidelijk dat de Q-methode ook voor politicologisch onderzoek van grote betekenis kan zijn.

Noten

1. Deze methode van rangschikken staat bekend als de Q-sortmethode (zie bijvoorbeeld Stephenson, 1953, Brown, 1980). Het gaat er daarbij om samenhangen te vinden tussen *personen*. De methode omvat een aantal procedures volgens welke één of meer personen een steekproef van objecten rangordenen, meestal volgens de normaalverdeling. Vaak gaat het daarbij om uitspraken, in aantal variërend van 30 tot meer dan 100, die gerangschikt worden naar de mate waarin men het met die uitspraken eens is (Brown, 1980). De uitspraken moeten zo goed mogelijk de cruciale elementen van een theorie vertegenwoordigen, ze worden beschouwd als een steekproef uit alle mogelijke uitspraken binnen de theorie. Het belangrijkste verschil tussen de genoemde Q-methode en de meestal gebruikte R-methode is de nadruk op de intra-individuele verschillen bij de eerste en op de interindividuele verschillen bij de tweede methode (Brown, 1980, pag. 174).

2. Het is niet zonder meer vast te stellen waardoor het verschil tussen Zürich en Amsterdam wordt veroorzaakt. Komt dat door politieke en culturele verschillen? Het verschil kan ook zijn veroorzaakt door de andere manier waarop Kriesi en wij de modellen hebben 'geconstrueerd'. Kriesi heeft dat gedaan door gedrukte commentaren in de media van vertegenwoordigers van de verschillende groepen aan een inhoudelijke analyse te onderwerpen. Wij hebben de modellen geconstrueerd door uitspraken te genereren die binnen de 'ideaal-typische' modellen van Kriesi vallen.

3. Wanneer meerdere personen de uitspraken rangordenen, kunnen, door factoranalyse bijvoorbeeld, groepen personen worden gevonden met overeenkomende subjectieve voorkeuren. In tegenstelling tot de R-methode worden de personen beschouwd als variabelen en de uitspraken als 'cases'. We noemen de factoren dan denkmodellen. De factorladingen geven aan in hoeverre de personen laden op de factoren. De factorscores zijn scores van de uitspraken op de factoren. Het zal duidelijk zijn dat ten opzichte van de R-techniek alles is omgedraaid. In methodisch opzicht is er geen verschil met een normale R-factoranalyse, de variabelen worden in beide gevallen zorgvuldig uitgekozen op grond van de verwachting dat een bepaald aspect van een theorie kan worden gemeten. De cases daarentegen vormen in beide benaderingen een steekproef van alle mogelijke cases uit een van te voren gedefinieerde populatie.

4. Uitgevoerd werd een factoranalyse volgens Jöreskog met het computerprogramma FACAN in het pakket STAP. De factorscores zijn berekend met FACAN SCORES uit hetzelfde pakket. Voor verdere informatie wordt verwezen naar het manual van Brouwer en Niemöller (1980).

Literatuur

- Boon, A.K. den, en P. Meyer, *Krakers en Amsterdam. Meninge van krakers en Amsterdammers*, Amsterdam, Baschwitz Instituut, 1982.
- Boon, A.K. den, en B. de Ruiter, Amsterdam en zijn krakers, in: *Sociologische Gids*, jrg 31, nr. 2, april 1984.
- Brouwer, U., en B. Niemöller, *Factor analysis according to Jöreskog. Subprogram Facan*, in: *STAP user's manual*, Volume 3, Amsterdam, Technisch Centrum FSW, Universiteit van Amsterdam, 1980.
- Brown, S.R., *Political subjectivity. Applications of Q methodology in political science*, New Haven, Yale University Press, 1980.
- Kriesi, H., *Bewegte Bilder. Eine Collage*, paper gepresenteerd op het 6e Zwitserse Sociologisch Congres, Lausanne 1982.
- Kriesi, H., *Die Züricher Bewegung. Bilder, Interaktionen, Zusammenhänge*. Campus Verlag, Frankfurt am Main 1984.
- Stephenson, W., *The study of behavior: Q-technique and its methodology*, Chicago, University of Chicago Press, 1953.

Onderzoek

De publieke opinie rond een gifwijk

toetsing van een model

Gerard Hulsen, Wilma de Haas en Harm 't Hart

1. Inleiding

Het openbare-meningbegrip is geworteld in de politieke theorieën van de tweede helft van de 18e en de eerste helft van de 19e eeuw. De burgers dienen enerzijds bij de besluitvormers de kwesties aan te dragen waarover zij een besluit wensen, anderzijds dienen zij deze besluitvorming te controleren. Het hiermee verbonden communicatieproces verloopt via informele kanalen ofte wel persoonlijke contacten (informele massacommunicatie), en via formele kanalen ofte wel via de massamedia (formele massacommunicatie). Openbare mening omschrijven wij dan ook als *een proces van massacommunicatie verbonden met besluitvorming*.

Van fundamenteel belang is de vraag: 'wat is het onderwerp van deze communicatie?' Merkwaardigerwijs blijkt uit de literatuur dat men aan deze toch essentiële vraag tot nu toe nauwelijks expliciet aandacht heeft besteed. Hooguit kan men in de literatuur enkele beschrijvingen van het publieke-opinieproces aantreffen. Deze beschrijvingen bouwen daarbij ook nog niet eens op elkaar voort, maar zijn vanuit verschillende gezichtshoeken opgesteld. Foote en Hart (1953)¹ analyseren het publieke-opinieproces vooral op aspecten van sociale actie. Davison (1957) geeft een redelijk veelzijdige beschrijving, maar heeft toch vooral oog voor het aspect van 'verspreiding'. Bauer (1960) analyseert het proces op de verschillende betrokken groepen. Downs (1972) stelt op zijn beurt een fase-ring voor in de sterkte van de publieke belangstelling. Toch zijn er wel een aantal gemeenschappelijke onderwerpen van communicatie te ontdekken in deze beschrijvingen. Zo blijkt het communicatieproces steeds te starten met de bespreking van 'een probleem'. Vervolgens blijkt 'de oplossing' van het probleem onderwerp van gesprek te worden. En uiteindelijk blijkt er ook besluitvorming met betrekking tot het onderwerp plaats te vinden. Uit de beschrijvingen komt echter niet duidelijk naar voren in welke termen die besluitvorming wordt besproken. Het ligt daarom voor de hand op zoek te gaan naar een nadere beschrijving van het besluitvormingsproces.